

CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA VICTIMEI INFRAȚIUNII

Lect. univ. dr. Nelu Dorinel POPA

Abstract

The study of the criminal phenomenon cannot be complete if it does not take into account the emergence of victims in addition to offenders, so it is necessary to extend this study to this second "partner of the criminal couple", namely the victim. It is from the interaction between offender and victim that the case of interest to the criminal investigation is born.

A victim typology has been developed in the doctrine which distinguishes the victim's responsibility from that of the offender in criminal acts and ranges from completely innocent to completely guilty. Research by victimologists has developed concepts such as victim precipitation, victim facilitation and victim provocation, which play a role in the commission of the crime.

The trend in victimology also relates to an increasingly realistic and defensible view of two human beings caught in a web of complicated social relationships and human emotions.

This realism means that revenge, which we know to be harmful and destructive, will give way to a more balanced view of victimisation and a community response in which empathy, compassion, tolerance and forgiveness replace the current calls for revenge.

Keywords: *offender, victim, victimology, healing, recovery, reparation, victimization prevention.*

Studiul fenomenului infracțional nu poate fi complet dacă nu este avut în vedere faptul că orice act infracțional aduce de la sine și apariția de victime pe lângă infractori astfel încât este necesar ca acest studiu să fie extins și asupra acestui cel de-al doilea „partener al cuplului penal”, respectiv asupra *victimei*¹. Există câteva excepții de la regula că victima este parte a cuplului penal, sens în care amintim:

- cazurile de *autovictimizare*, în care persoana poate fi în același timp și agresor și victimă (sustragerea de la serviciul militar în timp de război - art. 432 C. pen.)
- *infracțiuni fără victimă* - incestul, art. 377 C. pen.

¹ Nicolae Mitrofan, Voicu Zdrengea, Tudorel Butoi, *Psihologie judiciară*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1992, p. 71.

- *cazul legitimei apărări*, în care *victima potențială* are un rol implicit: prin acțiunea și atitudinea sa, aceasta se transformă în *autor justificat*. Din punctul de vedere al psihologiei sociale, interesul investigativ se îndreaptă deci spre cuplul penal infractor-victimă, căci din interacțiunea lor se naște cazul care interesează ancheta penală

Studiul special al victimei este cu atât mai important cu cât, practic, oricine poate deveni victima unei infracțiuni astfel încât funcția de prevenire materializată în stăvilirea victimizării unor persoane ca urmare a actului infracțional devine o sarcină de bază a organelor judiciare².

a) Victimele infracțiunilor au început să capteze atenția oamenilor de știință după cel de-al doilea război mondial când omenirea a trăit experiența și traumele cauzate de ororile războiului.

Înainte și de-a lungul Evului Mediu (aproximativ din secolul al V-lea până în secolul al XVI-lea), povara sistemului judiciar, oricât de informal ar fi fost, cădea pe umerii victimei. Atunci când o persoană sau o proprietate era vătămată, revenea victimei și familiei acesteia să caute dreptate. Acest lucru se realiza, de obicei, prin represalii.

Sistemul de justiție funcționa după principiul *lex talionis* - ochi pentru ochi, dinte pentru dinte. Un infractor era pedepsit pentru că o merita, iar pedeapsa era egală cu răul cauzat. Pedeapsa bazată pe aceste noțiuni era în concordanță cu retribuția. Ca atare, *victima agresată* prin infracțiune devenea o *victimă răzbunătoare*, conform *lex talionis*.

b) Mai târziu, *Benjamin Mendelsohn* (1900-1998), avocat și cercetător israelian de drept penal, a folosit pentru prima dată pe tărâm științific termenul „victimologie” într-o lucrare prezentată în 1947 la București și a utilizat-o în lucrarea sa apărută la acea dată „*A new branch of Bio-psycho-social science: victimology*”.

În calitatea sa de avocat, Mendelsohn era interesat să înțeleagă modul în care acțiunile victimelor au contribuit la activitatea infracțională³.

Este renumit pentru crearea tipologiei victimale care delimitează responsabilitatea victimei față de cea a infractorului în cadrul acțiunilor infracționale care variază de la complet nevinovat la complet vinovat, astfel:

1. *Victimă complet nevinovată*: o victimă care nu poartă nicio responsabilitate pentru victimizare; victimizată pur și simplu din cauza naturii sale, cum ar fi faptul că este un copil.

2. *Victima cu vinovăție minoră*: victima care este victimizată din cauza ignoranței; victima care se pune involuntar în pericol.

² Tiberiu Bogdan, *Studiul științific al victimei, o nouă cale de a aprofunda problemele criminologiei în „Prezent și perspectivă în știința criminologiei”*, Ministerul de Interne- Serviciul Editorial și cinematografic, București, 1979, p. 29.

³*Victimology*, document disponibil pe Internet, la adresa: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/87328/1/Victimology%20Handaout.pdf>, accesat astăzi 21.05.2023.

3. *Victimă la fel de vinovată ca și infractorul/victimă voluntară*: o victimă care poartă la fel de multă responsabilitate ca și infractorul; o persoană care, de exemplu, încheie un pact de sinucidere.

4. *Victima mai vinovată decât agresorul*: victima care instigă sau provoacă propria victimizare.

5. *Victima cea mai vinovată*: o victimă care este victimizată în timpul săvârșirii unei infracțiuni sau ca urmare a infracțiunii.

6. *Victimă simulată sau imaginară*: o victimă care nu este deloc victimizată, ci, în schimb, fabrică un eveniment de victimizare⁴.

b) *Hans von Hentig* (1852-1934), la rândul său, a fost preocupat de relația dintre infractor și victimă, iar studiul efectuat presupunea că există variabile psihologice sau sociale care fac ca un individ să fie predispus la victimizare. În lucrarea *The Criminal and His Victim* (1948), acesta s-a referit la contribuția victimei la geneza infracțiunii și la rolul „causal” al victimei. El a insistat, de exemplu, asupra faptului că victimele pot incita, provoca sau crea o situație care să conducă la comiterea unei infracțiuni.⁵

Von Hentig a insistat asupra faptului că multe victime ale infracțiunilor contribuie la propria victimizare, fie prin incitarea sau provocarea infractorului, fie prin crearea sau favorizarea unei situații susceptibile de a conduce la săvârșirea infracțiunii. Victimele pot juca, în mod conștient sau inconștient, un rol causal, subliniind multe dintre formele pe care le poate lua această contribuție: neglijență, nepăsare, imprudență, imprudență și așa mai departe. Rolul victimei poate fi deci unul *motivațional* (atrage, stârnește, induce, incită, ademenește) sau unul *funcțional* (provoacă, precipită, declanșează, facilitează, participă)⁶.

c) Cercetările efectuate pe mai departe de victimologi au dezvoltat concepte precum *precipitarea victimei, facilitarea și provocarea victimei*, cu rol în consumarea infracțiunii⁷.

Încă de la începutul primelor studii privind victimele infracțiunilor, acestea s-au prezentat ca fiind nevinovate și deci, nedreptățite de către un infractor. Concepte precum *precipitarea victimei, facilitarea victimei și provocarea victimei* s-au dezvoltat în urma studiilor întreprinse în acest sens.

⁴ *Introduction to victimology*- SAGE Publications, document disponibil pe Internet la adresa https://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/83271_Chapter_1.pdf, accesat astăzi 21.05.2023.

⁵ Lorraine Wolhuter, Neil Olley, David Denham, *Victimology- Victimisation and victims' rights*, Rotledge-Cavendish, New York, 2009, p. 14.

⁶ Ezzat A. Fattah, *Victimology: Past, Present and Future* în „Criminologie”, vol. 33, no. 1, Spring 2000, Les presses de l'Universite de Montreal, p. 10.

⁷ *Introduction to victimology* - SAGE Publications, document disponibil pe Internet la adresa https://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/83271_Chapter_1.pdf, accesat astăzi 21.05.2023.

Precipitarea victimei este definită ca fiind măsura în care o victimă este responsabilă pentru propria victimizare. Conceptul de precipitare a victimei își are rădăcinile în ideea că deși unele victime nu sunt deloc responsabile pentru victimizarea lor, alte victime sunt. În acest fel, precipitarea victimei recunoaște că victimizarea prin infracțiune implică cel puțin două persoane - un infractor și o victimă - și că ambele părți acționează și adesea reacționează înainte, în timpul și după incident. Identificarea precipitării victimelor nu duce neapărat la rezultate negative. Cu toate acestea, chestiunea este problematică atunci când este utilizată pentru a învinovăți victima, ignorând rolul infractorului. Similar cu precipitarea victimelor este conceptul de facilitare a victimelor.

Facilitarea victimei apare atunci când o victimă facilitează în mod involuntar comiterea unei infracțiuni de către un infractor. O victimă poate fi, în acest fel, un catalizator pentru victimizare. O femeie care și-a lăsat din greșeală poșeta la vedere în biroul ei în timp ce se ducea la toaletă și apoi i-a fost furată ar fi o victimă care și-a facilitat propria victimizare. Această femeie nu este vinovată - infractorul nu ar trebui să fure, indiferent dacă poșeta este la vedere sau nu. Dar acțiunile victimei au făcut-o, cu siguranță, o țintă probabilă și i-au facilitat infractorului să fure poșeta. Spre deosebire de precipitare, facilitarea victimizării ajută la înțelegerea motivelor pentru care o persoană poate fi victimizată în detrimentul alteia, dar nu implică vina și responsabilitatea.

Ca atare, contrastează facilitarea victimei cu provocarea victimei.

Provocarea victimei are loc atunci când o persoană face ceva care incită o altă persoană să comită un act ilegal. Provocarea sugerează că, fără comportamentul victimei, infracțiunea nu ar fi avut loc. Prin urmare, provocarea, cel mai sigur, conturează vina. De fapt, infractorul nu este deloc responsabil. Un exemplu de provocare a victimei ar fi dacă o persoană ar încerca să jefuiască un bărbat care se întorcea acasă de la serviciu, iar bărbatul, în loc să îi dea de bunăvoie portofelul infractorului, ar scoate o armă și l-ar împușca pe agresor. Agresorul din acest scenariu este, în cele din urmă, o victimă, dar nu ar fi fost împușcat dacă nu ar fi încercat să-l jefuiască pe agresor.

d) În doctrină s-a acreditat ideea că cea mai apropiată de realitate este tipologia propusă de **Stephen Schaffer** (1911-1976) în lucrarea sa *The victim and his criminal: a study in functional responsibility* - 1977⁸:

1. *victima care nu a avut nicio legătură prealabilă cu infractorul*, singura relație dintre ei fiind doar faptul că tocmai împotriva ei s-a comis infracțiunea.

2. *victima provocatoare*, care, în faza preinfracțională, cu sau fără voie, au greșit împotriva infractorului. O ofensă adusă infractorului de către victimă, o promisiune făcută de victimă care mai târziu nu s-a ținut de cuvânt, un gest întâmplător

⁸ Stephen Schaffer, *The victim and his criminal: a study in functional responsibility*, citat de Tiberiu Bogdan ș.a. în „Comportamentul uman în procesul judiciar”, Ministerul de Interne-Serviciul Editorial și cinematografic, București, 1983, p. 99 și urm.

care însă stârnește sentimente, precum gelozia infractorului ș.a., toate acestea constituie acte provocatoare, nedorite, care în cele din urmă conferă motivație acțiunii infractorului.

3. *victima care precipită acțiunea infracțională (victime precipitante)*; este vorba de victimele care în prealabil nu au avut nimic de a face cu infractorul, dar care, prin comportamentul lor neprecaut și fără a urmări în mod explicit, ispitesc ori instigă pe răufăcători.

4. *victimele cu un statut social scăzut*, care cred în clemența celor din jur și a autorităților.

5. *persoanele care se autovictimizează*: sinucigași, consumatori de droguri etc.

e) Aspectele prezentate mai sus pun în evidență *asemănarea cu problema „personalității criminale înnăscute”*⁹.

Așa cum un om normal nu se naște criminal, dar în anumite condiții poate ajunge la un astfel de statut, la fel de bine nicio persoană nu se naște spre a deveni victimă, dar o anumită structurare a personalității (a se vedea cazul tipului „uituc”, „împrăștiat” etc.) îl pot expune pe un individ diverselor agresii infracționale care îl fac, temporar sau definitiv, mai vulnerabil față de asemenea agresii. Mai mult, în doctrină, s-a atras atenția asupra unor atitudini de neglijență și ușurință față de propria persoană care izvorăsc din falsa aparență, conform căreia, „nu tocmai pe mine mă va găsi infractorul”. Din acest motiv, o educație privind autoapărarea s-ar impune încă din timpul perioadei școlarității.

f) Viziunea dominantă actuală a victimologiei, în care există un infractor rău și o victimă bună, o victimă nevinovată și un infractor vinovat, va ceda încet-încet locul unei viziuni mai realiste și mai ușor de apărut, aceea a două ființe umane prinse într-o rețea de relații sociale complicate și emoții umane¹⁰.

Realismul înseamnă că răzbunarea, despre care știm că este dăunătoare și distructivă, va face loc unei viziuni mai echilibrate a victimizării și unui răspuns comunitar în care empatia, compasiunea, toleranța și iertarea vor înlocui apelurile actuale la răzbunare.

Începutul acestui realism victimologic poate fi ușor de observat în ceea ce Marc Groenhuijsen, unul dintre cei mai puternici apărători ai victimelor, a numit „greșeala victimologilor”. Într-un discurs de-al său ținut în 1999 la un Simpozion de victimologie, a avertizat împotriva credinței eronate că „cu cât mai multe drepturi ale victimelor, cu atât mai bine”. Acesta a argumentat că revendicarea unor drepturi excesive pentru victime poate fi și va fi contraproductivă, pur și simplu pentru că o reacție exagerată în acest sens ar putea periclita cu ușurință punerea în aplicare a catalogului de drepturi fundamentale ale victimelor. Înțelepciunea

⁹ Tiberiu Bogdan, *op. cit.*, p. 31.

¹⁰ Fattah, E. A., *Victimology: Past, Present and Future* in „Criminologie”, 33(1)/2000, pp. 17-46. Document disponibil pe Internet la adresa <https://doi.org/10.7202/004720ar>, accesat astăzi 23.05.2023.

acestor cuvinte nu se va pierde și va influența cu siguranță gândirea și acțiunile viitoarelor generații de victimologi.

În timp ce suferința unor victime poate fi atât de copleșitoare încât acestea vor cere cea mai aspră pedeapsă posibilă pentru agresorul lor, acest lucru ar putea fi cu greu spus despre majoritatea victimelor infracțiunilor. *Vindecarea, recuperarea, repararea și prevenirea victimizării viitoare* sunt obiectivele principale ale majorității victimelor infracțiunilor¹¹.

Și dacă scopul principal al intervenției sociale este de a restabili pacea, de a repara răul, de a vindeca rănilile și de a preveni repetarea infracțiunii, atunci este ușor de prevăzut *aplicarea paradigmei justiției restaurative*, cu elementele sale constructive: medierea, reconcilierea, restituirea și despăgubirea, ca fiind calea viitorului.

Prin urmare, este de așteptat ca politicile susținute de victimologi în viitor, precum și practica și acțiunea victimologică să fie foarte diferite de cele de ieri și de azi. Dacă există o *predicție sigură* care poate fi făcută despre victimologia viitorului, aceasta este că va deveni o *disciplină cu adevărat științifică și o practică cu adevărat umanistă*¹².

¹¹ Boers K, Sessar K, *On the relationship between acceptance of restitution, needs for punishment and fear of crime*, pp. 126-149 în „Developments in crime and crime control research”, K. Sessar și H. J. Kerner (eds.), New York: Springer, 1991; Pfeiffer C., *Opferperspektiven: Wiedergutmachung und Strafe aus der Sicht der Bevölkerung*, 1993, Manuscris nepublicat.

¹² Fattah, E. A., *op. cit.*